

Bir bakyşda Orsyýetiň nukdaýnazaryndan Türkiýedäki saýlawlar we netijeleri

Category: Kitapcy, Nukdaýnazar, Publisistika, Sözler

написано kitapcy | 26 января, 2025

Bir bakyşda Orsyýetiň nukdaýnazaryndan Türkiýedäki saýlawlar we netijeleri

BIR BAKYŞDA ORSYÝETIŇ NUKDAÝNAZARYNDAN TÜRKIÝEDÄKI SAÝLAWLAR WE NETIJELERI

Ors habar beriş serişdeleri we ylmy jemgyýetçiligi Türkiýedäki saýlawlar bilen ýakyndan gyzyklandy.

Türkiýe 2023-nji ýylyň 14-nji maýynda prezident saýlawlaryny geçirdi. Emma kandidatlardan hiç biri 50%-e ýetip bilmändigi üçin saýlaw ikinji tapgyra gakdy. Bu proses ýurduň içinde-de, halkara arenada-da ýakyndan yzarlandy.

Prezident saýlawlarynda Kemal Kylyçdaroglynyň üstün çykma, Rejep Taýýip Erdoganyň ýeňilme ähtimallyklarynyň üstünde pikir alşyldy. Ýewropa we amerikan habar beriş serişdelerinde orta atylanlar türk jemgyýetçiliginiňem dykgatyna ýetirildi.

Saýlaw döwründe öňe çykan we içerki-daşarky jemgyýetçilikde jedelleşilen meseleleriň başyny Kylyçdaroglynyň Orsyýete garşy gönükdiren sözleri boldy.

«Gadyrly ors dostlarymyz, düýn ýurdumyzda orta atylan

montažlaryň, pyrryldaklaryň, dipfeýk bloglaryň, kassetalaryň aňyrsynda siziň bardygyňyzy bilýäris. Eger 15-nji maýdan soň dostlugymyzyň dowam etmegini isleýän bolsaňyz, eliňizi türk döwletinden çekiň. Biz henizem hyzmatdaşlygyň we dostlugyň tarapdary.

– *Kemal Kylyçdarogly. (@kilicdarogluk)*

Maý 11, 2023.»

Bu aýyplamalar bilen ors habar serişdeleri we ylmy jemgyýetçiligi ýakyndan gyzyklandy. Bu ýazgyda ors jemgyýetçiliginiň, aýratynam Kylyçdaroglynyň aýyplamalaryna garşy bildiren nägileliginiň we Erdoganyň ýeňiş gazanmagynyň yzyndan garaşýan tamalarynyň üstünde durup geçmäge synanyşdyk. Çünki ors mediýasy: gazetleri, teleýaýlymlary we internet-habar saýtlary Türkiýe saýlaw döwrüne giren wagtyndan başlap prosesi uly üns bilen yzarlady.

Prezident Erdoganyň täzeden saýlanmadyk ýagdaýynda ors-türk gatnaşyklarynda düýpli üýtgeşmeleriň boljagy hakda «howatyrlynmalar» agzalyp geçildi.

Şunuň bilen baglanyşyklylykda Kylyçdaroglynyň prezident saýlanma ähtimallygyna Orsyýetiň daşary syýasatynyň bähbitlerine gönükdirilen potensial «howp» hökmünde garaldy.

Çünki Erdoganyň bäsdeşiniň saýlawdan öňki çykyşlarynda «tarapsyzlykdan» has beter ors garşydaşlygyna gyşarandygy hakda köp analizler edildi.

Şol analizleriň biri bir asyrdan gowrak wagt bäri işläp gelýän «TACC» habarlar agentliginde giňişleýin ýer aldy. Kylyçdaroglynyň kampaniýa wadalarynyň baha berilen ýazgysynda «Millet» ýaranlygynyň kandidatynyň 2023-nji ýylyň 9-njy maýynda «The Wall Street Journal»-a beren interwýusynda Orsyýete garşy sanksiýalar girizip biljekdigini nygtamagynyň aýratyn üstünde durlup geçilipdir.

Birmeňzeş tarzda ors hökümetiniň resmi habar beriş serişdesi «Российская Газета»-da Kylyçdaroglynyň saýlanma ähtimallygy hakda «Orsyýete Türkiýäniň NATO guramasynyň agzasydygyny ýatlatmakçy bolýandygyny, munuňam Moskwa bilen Ankaranyň arasyndaky gatnaşyklarda has ätiýaçly bolmalydygy manysyna

gelýändigi» nygtalýar.

Emma bu ýagdaýda howatyrlanmalar aç-açan agzalmak bilen birlikde, ýokarda ady tutulan gazetdäki interwýusynda Kremliň press-sekretary Dmitriý Peskow «Moskwanyň türk halkynyň saýlawlarda geljek islendik netijesine hormat goýuljagyny», ýöne Ankara bilen hyzmatdaşlygy mundan beýlägem has giňeldip dowam etdirmek isleýändiklerini aýtmakdan gaýra durmaýar.

Peskowyň interwýusyna ýer berilen «Российская Газета»-da «Erdoganyň syýasy ugrunyň Türkiýede has populýardygy» nygtalýar. / Fotosurat: EPA

Birinji tapgyryň netijesi prezident Erdoganyň üstün çykмага bolan ýakynlygy Orsyýetiň bildirýän aladasyny ýeňleden ýaly etdi.

Netije boýunça birinji beýanat Federasiýa Geňeşiniň Daşary işler komitetiniň başlygynyň orunbasary Wladimir Jabarowdan geldi.

Ol ikinji tapgyrda türk ýolbaşçysynyň ýeňişine yşarat eden «TACC»-daky beýanatynda şeýle diýýär:

«Erdoganyň bize öňdenem tanyşlygy we döwlet ýolbaşçysynyň telim gezek nygtaýşy ýaly gep-sözünü aýlap-dolap durmaýanlygy günortadaky goňşymyz bilen belli bir derejede durnuklylygy üpjün etjekdigimizi görkezýär. Gatnaşyklaryň durnukly we ikitaraplaýyn peýda berjek görnüşde dowam etjekdigine ynanýaryn».

Ahyrsoňy Jabarowyňam yşarat edişi ýaly Erdoganyň täzedan prezident saýlanmagy ors jemgyýetçiliginde duýlan howatyrlanmalar öz ýerini hoşniýetli makullamalara berdi.

Şeýlelik bilen iki tapgyryň netijeleriniň umuman alanda oňyn garşylanandygyny bilse bolýar. Habar beriş serişdelerinde çykan onlarça habardan we düşündirişden uly ynjalmanyň bardygyny duýulýar.

Netijeleriň mälüm edilmeginiň yzysüre Orsyýetiň Daşary işler ministrliginiň press-sekretary Mariýa Zaharowanyň Kylyçdaroglynyň saýlawlara dahyllylykda «orslaryň eli bar» diýip beren beýanatyna beren jogabynda Orsyýetiň başga ýurtlaryň içkerki işlerine goşulmak ýaly niýetiniň ýokdugyny nygtalýar.

• Üns çeken Hakan Fidan we Mehmet Şimşek ýanjamasy

Türkiýedäki syýasy üýtgeşmeleri ädimme-ädim yzarlaýan ors mediýasynyň Erdoganyň kasam kabul ediş dabarasyny we täze hökümet düzümini mälüm etmegi boýunça bildirýän aladasy ünsden sypanok.

Hökümet düzümini düzme işlerine ünsüni gönükdiren «Российская Газета» geçen gezekki Ministrler Kabinetinde işlän 17 ministrden bary-ýogy ikisiniň wezipesinde galandygyny belläp geçdi.

Gazetiň hökümet düzümine jikme-jik baha berişi we aýratynam iki ministr hakda aýratyn bahasy ünsüni çekýär. Ors syýasatşynaslaryň pikiriçe iň gyzykly ýeri Hakan Fidan bilen Mehmet Şimşegiň bellenmeleridi. Täze wezipä bellenşikleriň çäginde Daşary işler ministri edilip Howpsuzlyk gullugynyň öňki başlygy Hakan Fidanyň, Maliýe ministri wezipesine-de öň şu wezipede işlän we bank ulgamyndaky bitiren işleri hem-de daşary ýurtly maýadarlar bilen gatnaşygy ýola goýmakdaky işbaşarjaňlygy bilen tanalan Mehmet Şimşegiň bellendigi barada berlen analizler bar.

Fotosurat: Reuters

Türkiýäniň Ministrler Kabinetiniň täze düzümi hakdaky ýene bir analiz Orsyýetiň iň täsirli gazetlerinden «Известия» degişli. «Erdoganyň ýörite kabineti: Türkiýäniň täze hökümetinde günbatarçy ministrler bar» makalasynda ors syýasatşynaslary Alina Sbitnewa, Wladimir Atakow dagy bellenen ministrleriň arasynda kürtleriň köpdüğine we «täze kabinetdäki beýleki ministrleriň her biriniň bir günbatarly döwletde okandygyna» ünsi çekýär.

Şol bir wagtyň özünde täze kabinetde belli bir derejede «Günbatarçy kompozisiýa» bardygyna garamazdan syýasatşynaslar Akguýy we gaz merkezi ýaly uly taslamalar bilen bir hatarda Türkiýe bilen Orsyýetiň arasyndaky häzir hereket edýän şertnamalaryň öz güýjünde galmagyna garaşylýar.

Şeýle-de, Mehmet Şimşegiň bellenenmesiniň beýleki hususlarynyň ýany bilen türk ykdysadyýetini janlandyrmagyna we daşary ýurtly maýa goýumçylary aktiw işe çekmegine garaşylýar.

«Известия»-daky analizde täze kabinetiniň «Günbataryň tarapdarydygy» aýratyn nygtalypdy. / Fotosurat Reuters
Ýokarda ady agzalan syýasatşynaslaryň pikirige «Günbatara dolanyp barmak» diňe ykdysady ugurda bolup geçer, beýleki

ugurlarda Türkiýe Erdoganyň kasam kabul ediş dabarasyndaky sözlän sözünde aýdyşy ýaly, öz bähbitlerini öňe sürmegini dowam etdirer.

Ykdysady ugurda Günbatar bilen täze döwrüň başlajagy hakda teswieler berlenem bolsa, daşary syýasatda «öz bilenini etmesi» näderejede hakykata gabat gelşini garaşyp görmeli bolar!

• Täze döwür: Çaklamalar we umytlar

Saýlaw döwründäki nämälimlik we täze hökümet hakdaky analizleriň yzyndan gazet sahypalarynda umyt bildirýän syýasatçyşynaslaryň pikirlerine ýer berilýär. Ors mediýasynda Orsyýet bilen Türkiýäniň arasyndaky gatnaşyklaryň hasam ösdürilmegine bildirilen umytlara seredilende, status-kwonyň goralmagyna gönükdirilen jedelleriň üstünde durup geçmek gerek.

Eýýäm 28-nji maýda «Российская Газета» baş redaktory Fýodor Lukýanowyň «Orsyýetiň global syýasaty» makalasyny çap etdi.

«Orsyýet we Türkiýe kyn şertlerde bilelikdeligi saklamagyny dowam etdirýär» makalasyna Erdoganyň ýeňşiniň Orsyýet üçün näme sebäpli Kylyçdaroglynyň saýlanmagyndan has gowudygynyň jedeli edilýär.

Lukýanow Türkiýe bilen Orsyýetiň köp ugurda biri-birine ters düşýän dürli pozisiýalarynyň bardygyny, ýöne Erdoganyň täze saýlanmagynyň Orsyýet bilen Türkiýäniň arasyndaky ön ýola goýlan gatnaşyklaryň öňküligine galmagyna kepillik berýändigini nygtaýar.

Şol bir wagtyň özünde oppozision blogyň ýolbaşçysynyň saýlanaýan ýagdaýynda ors-türk gatnaşyklaryny düýpli üýtgedip bilmejekdigini, ýöne Kylyçdaroglynyň Ankaranyň NATO-dyr ÝB bilen gatnaşyklaryň täzeden ýola goýmagyň gerekdigi hakdaky pikirleriniň iki ýurduň arasyndaky gatnaşyklary kynlaşdyrjakdygyny öňe sürýär.

Lukýanow Erdoganyň täzeden saýlanmagy bilen Orsyýet bilen Türkiýäniň kyn meselelerde bilelikdeligi saklap galjakdygyny nygtaýar / Fotosurat: EYEPRES

• **Jemleme ýerine**

Saýlawyň öňinçäsi orta atylan pikirleriň tersine ors ygtyýarlylary biragyzdand diýen saýlawlaryň adalatly geçendigini nygtaýar.

Orsyýetiň hiç bir ýagdaýda häkimiýet blogyny maliýeleşdirmändigi, hatda oppozisiýany tankyt etmekden hem gaça durýandygy aýdylýar. Munuň tersine ors tarapynda Günbataryň Türkiýedäki saýlawlara her dürli ýollar bilen burnuny sokýandygy hakda umumy pikir bar.

Emma saýlawlaryň öňinçäsi ors tarapyň oppozisiýanyň kandidatyna garşy eger ol saýlanaýsa, daşarky syýasatda ugruny üýtgetjekdigine bolan howatyrlyk bardy.

Hiç hili gizläp oturmaga hajat duýmaýan umytlary bolsa, Erdoganyň üstün çykmagy we ikitaraplaýyn gatnaşyklaryň öňküsi ýaly dowam etmegidi.

Saýlawlar geçen badyna Putiniň Erdogany gutlamagy garaşylýanlaryň amala aşandygynyň görkezijisi boldy.

Şonuň üçinem ors internet saýtlarynyň biri «Newsweek»-iň «Putin Türkiýe saýlawlarynda ýeňiş gazandy» teswirinden ugur alyp «Türkiýedäki saýlawlarda Orsyýet ýeňdi» rubrikasyny atdy. Bar güýjüni toplap oppozisiýanyň liderini goldandygyna garamazdan Günbataryň saýlawdan gutarnykly ýeňliş bilen çykandygyna yşarat edilýär.

Türkiýedäki saýlawlara belli bir derejede Günbatar blogy bilen Orsyýetiň arasynda geçen göreş hökmünde garaldy.

Dr. Nadežda TIHONOWA,
garaşsyz ylmy barlagçy.
nadezhdatikhonova@yahoo.com

Abdulazim ŞİMŞEK,
Sankt-Peterburg, Politehniki uniwersitetiniň mugallymy.
abdulazimsimsek@gmail.com

Çarşenbe, 14.06.2023 ý. Publisistika